

ПУТЕВИМА РЕЧИ

Зборник радова у част Даринки Гортан Премк

Издавач:

Филолошки факултет Универзитета у Београду
Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

За издавача:

Проф. др Љиљана Марковић

Уредник:

Рајна Драгићевић

Рецензенти:

Академик Предраг Пипер

Проф. др Божо Ћорић

Проф. др Срето Танасић

Идејно решење корица:

Лепосава Кнежевић

Лектор и коректор:

Мср Весна Николић и аутори

Припрема и штампа:

Чигоја
Ш Т А М П А

office@cigoja.com

www.chigoja.co.rs

Тираж:

300

ISBN 978-86-6153-464-5

ПУТЕВИМА РЕЧИ

Зборник радова у част Даринки Гортан Премк

Уредник:

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

Београд
2017.

Марина Љ. Спасојевић*

Институт за српски језик САНУ

Београд

ДОПРИНОС ПРОФ. ДР ДАРИНКЕ ГОРТАН ПРЕМК СРПСКОЈ ЛЕКСИКОГРАФИЈИ**

У раду се, с једне стране, представљају резултати рада проф. др Даринке Гортан Премк у изради речника српског језика, пре свега, дескриптивних (Речника САНУ), али и специјалних речника, дакле, њен рад на практичној лексикографији. С друге стране, разматрају се питања и проблеми практичне лексикографије које је она решавала у својим бројним студијама, доприносећи тако унапређењу лексикографске праксе, али једнако и развоју теоријске лексикографије, и лексикологије, те радови о историји, стању и развоју српске лексикографије.

Кључне речи: Даринка Гортан Премк, лексикографија, речници, Речник САНУ.

1. У библиографском опису лингвистичког рада проф. др Даринке Гортан Премк значајно место заузимају јединице из српске речничке продукције, јединице везане за различита питања практичне и теоријске лексикографије, као и јединице везане за српску, али и речничку продукцију уопште. Овим прилогом биће представљен лексикографски рад проф. Гортан Премк на изради различитих типова речника, али на првом месту на изради тезаурусног Речника САНУ, као и бројна решења и предлози за различита питања практичне и теоријске лексикографије, као и за правце и перспективе развоја српске лексикографије, које је у својим лексиколошко-лексикографским студијама и написима о разним речницима и поводом разних речника износила.

---

* marina.spasojevic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

2. Практичан лексикографски рад проф. Д. Гортан Премк састоји се из учешћа у изради дескриптивних једнојезичних речника и специјалних речника – речника семантичко-деривационих гнезда, те речника језика писаца и речника страних речи.

2.1. У Институт за српск(охрватск)и језик САНУ Д. Гортан Премк долази 1961. године. Како се тада припремала за објављивање друга књига Речника САНУ (1962), Д. Гортан Премк је, као почетник, учествовала у техничким пословима и штампарској коректури, те се њено име од тада до данас налази на страницама нултог табака овога тезауруса. Прошла је у своме раду од почетне до највише фазе израде Речника САНУ: основну обраду,¹ редакцију и суредакцију, а од осамнаесте књиге проф. др Д. Гортан Премк је рецензент текста речника. У трећој књизи, поред тога што је Д. Гортан Премк потписана као учесник у техничкој редакцији и ауторској коректури, појављује се и као обрађивач грађе (1965), од пете књиге (1968) као основни редактор, а од девете књиге (1975) учествује у фази суредакције, веома осетљивом послу, који се поверава најискуснијим лексикографима и језичким знаљцима. За седам година преданог рада напредовала је до највишег лексикографског звања.

2.1.1. На крају рада доносимо прилог о досадашњем учешћу Д. Гортан Премк у изради Речника САНУ према фазама. Њено учешће није било могуће до краја квантитативно изразити, јер се тек од осме књиге Речника САНУ бележе ауторства за основну обраду, у којој је учествовала у припреми рукописа треће, четврте, пете, шесте и тринаесте књиге. Редакцију је радила од пете до тринаесте књиге и урадила у овој, најважнијој, ауторској фази, према нашем бројању, више од једне књиге речничког текста – 1.688 стубаца (подаци у табели су изражавани у ступцима, а један том Речника САНУ садржи 800 страна двостубачно преломљеног текста). Суредакцију је радила од девете до деветнаесте књиге и досад је безмало урадила три књиге – 4.621 стубац. Подаци показују да је њено учешће било највеће у изради десетог и једанаестог тома овог речника, у којима је у фазама редакције и суредакције прешла по готово три четвртине књиге.

2.1.2. Према личном сведочењу, њена занетост језиком била је подупрta и знањем и интересовањем њених учитеља лексикографије и језика, подстицајних и плодних саговорника, академика Ирене Грицкат и Митра Пешикана (Гортан Премк 2010: 28), тако да је, како се види према учешћу у изради књига Речника САНУ, много радила, брзо учила и развијала се и као лексикограф и као научник. Више деценија је учествовала и учествује у овом колективном послу и своја (са)знања преноси млађим сарадницима. Иако је формално отишла из Института 1981. године и пре-

¹ Није забележено да је Д. Гортан Премк учествовала у помоћној редакцији.

шла на Филолошки факултет Универзитета у Београду, где је у наставу и увела лексикологију, њен рад на Речнику САНУ практично никада није престајао. Она је доследно остала представник београдске лексикографске школе, формиране око израде српског тезауруса, са данас препознатљивом методологијом, концепцијом и метајезиком (уп. Ристић 2007).

2.1.3. Своја искуства и знања у изради дескриптивних речника применила је и као редактор у петој књизи Речника МС, односно као редактор и суредатор шесте књиге овога вишетомног речника српског језика. Такође, учествовала је и у изради једнотомног Речника МС 2007 (секција пропадаати–пшеничник).

2.2. Када је реч о специјалним речницима, Д. Гортан Премк је осмислила и израдила концепцију и принципе сегментације *Семантичко-деривационог речника* (СДР 1; СДР 2) и учествовала у његовој изради. Радила је редактуру деривационог статуса лексема у гнезду, редактуру сегментације готово свих гнезда, учествовала у писању предговора за прву и поговора за другу свеску, радила ексерпцију и обраду, табеле префикса и суфикса, па и техничке послове попут коректуре. Овај речник је настао на основу договора из Закључака са Међународног научног скупа о лексикологији и лексикографији (Гортан Премк 2002а: 380). Концепцију речничког чланка Д. Гортан Премк је представила на овом скупу на примеру гнезда лексеме *зуб* (Гортан Премк 2002а; уп. и Гортан Премк 2003а). Речник је настао из семинарских радова постдипломаца Одсека за српски језик Филозофског факултета у Новом Саду и радова на пројекту *Стандардни српски језик*.

2.2.1. *Семантичко-деривациони речник* је урађен по принципу тематске повезаности: човек – делови тела, односно унутрашњи органи и основна физиолошка стања, људска емотивна и интелектуална својства, појмови из тематског круга човек у окружењу (сроднички односи и сл.), основне радње (нпр. кретање). Као врста специјалног лингвистичког речника, семантичко-деривациони речник доприноси разумевању семантичких (полисемија), деривационих и других парадигматских лексичких односа. Обрада даје податке и о типу и правцу семантичких и деривационих модификација и потенцијала у зависности од категорије речи у иницијалном положају. Добијају се подаци о различитим типовима морфолошко-семантичког варирања, а тако представљен систем омогућава лексичко нормирање, посебно при успостављању терминологија. Речник такође омогућава испитивање префиксалне и суфиксалне творбе, те попис лексема које учествују у стварању композита итд. Употребна вредност овог специјалног лингвистичког речника је вишеструка. Он се, најпре, може користити за семантичке анализе, те као база за израду других типова специјалних речника, потом као дериватолошки приручник, а даје важне

податке и за нормативистику. Такође, може се употребљавати и у настави српског као матерњег и страног.

2.2.2. Проф. Д. Гортан Премк је сарађивала и на изради два речника језика писаца – радила је суредакцију *Речника Његошева језика*, а била је сарадник и у критичком приређивању *Речника одомаћених речи и израза Иве Андрића*. Своје лексикографско искуство као консултант Д. Гортан Премк уткала је и у *Велики речник страних речи и израза* И. Клајна и М. Шипке.

3. Учествујући у изради српског тезауруса, проф. др Д. Гортан Премк сусретала се са многим практичним проблемима. Тражећи решења за њих, прегледала је претходно урађене томове, систематизовала решења и критички им прилазила, покушавајући да из њих извуче оно што је најбоље за речничко представљање неких лексема. Тако је настао велики број радова у којима се нуде препоруке за унапређење лексикографске праксе, а неретко на основу лексикографске праксе долази се до одговора на низ лексиколошких питања. Питањима која су је интересовала проф. Гортан Премк враћала се више пута, тражећи најбоље решење. Своје претпоставке и концепције износила је и проверавала на научним скуповима, врло често на Научном састанку слависта у Вукове дане, али и у сарадњи са колегама из Македоније. Радови из лексикографије такође се могу поделити у више група: 1) они који су посвећени структури речничког чланка и врсти дефиниције, 2) потом конкретним лексикографским проблемима, односно питањима обраде и речничког представљања појединих врста и типова речи, фигуративности и сл., 3) затим типовима речника и, условно на крају, 4) историјској и развојној перспективи и стању српске лексикографије.

3.1. Прегледно и систематично са информацијама које нам доноси речнички чланак Речника САНУ, односно са тим каква је његова структура (одредничка реч лево : десно граматички квалификатори, квалификатори употребне и стилске вредности, различите врсте дефиниције, синтаксичка позиција, упућенице, примери), упознајемо се у раду Гортан Премк 1980. Убрзо потом, у раду Гортан Премк 1981, говори се о исказивању синтаксичке информације, односно синтаксичке позиције у речницима и начинима на које се сигнализује са становишта књижевнојезичке норме неприхватљива рекција – допунским информацијама у загради испред дефиниције, где се наводи одговарајући тип допуне и квалификују не-књижевне синтаксичке конструкције.

3.1.1. Проблемима дефиниција у лексикографији, односно проблемима идентификације семантичког садржаја лексема Д. Гортан Премк је посветила већи број радова. Она је анализирала дефиниције из Речника САНУ и Речника МС, издвојила и описала типове лексикографских дефиниција: описна, синонимска и комбинована описна и синонимска (упућивачке су

конвенционалне и зависе од речника до речника) (Гортан Премк 1982). Описна без синонима се употребљава када објективне (или субјективне) околности не дозвољавају могућност образовања синонимског низа.² Синонимској дефиницији прибегава се да би се економисало простором, у два случаја: када постоји довољан број одредница синонимних са том лексемом, од којих је бар једна већ обрађена, и када је та лексема маркирана у погледу ширине употребе. Неколико деценија касније Д. Гортан Премк (2014а; 2014б) издваја: **основни тип лексикографских дефиниција**, који је карактеристичан за идентификацију семантичког садржаја лексема код основног значења, у коме имамо директан однос између номинационе јединице и оног што је њоме означено; **секундарни типови лексикографских дефиниција** везани су за секундарна значења примарних лексема и деривате;³ **помоћне лексикографске дефиниције** типа: *в. то и то*. У овим радовима даје се и образлаже поредак значења у хијерархијској структури полисемантичне лексеме: прво се наводи дефиниција којом се идентификује основни семантички садржај, па семантички садржаји настали метонимијом, па синегдохом, па метафором и, најзад, специјални терминолошки и други маркирани садржаји.⁴

3.1.2. Употреба синонима, односно синонимског низа у дефиницији на примерима из Речника САНУ и двојезичних речника⁵ анализира се у раду Гортан Премк 1983а. Навођење синонима иза описног дела дефиниције карактеристично је за велике описне речнике (првим делом се идентификује појам директно и наводе елементи значења, а синонимом⁶ се индиректно упућује на семантички садржај). Синонимске дефиниције карактеристичне су за двојезичне речнике, а њихова функција много је сложенија и условљена је наменом речника: омогућава контрастирање, односно конфронтативно сагледавање лексичких система различитих језика, превођење и опште идентификовање семантичког садржаја лексичким

² Лексеме попут *глава, рука, нога* не садрже синониме у дефиницији, јер просте, основне речи немају синониме. Синонимија је секундарни лексички механизам настао у процесу полисемије (Гортан Премк 1997: 140–145).

³ Углавном, у својим промишљањима проф. Гортан Премк све посматра кроз призм у речника, из перспективе лексикографа, па тако и дериватолозима поставља задатак да творбу речи испитују системски и у систему, јер само тако лексикографи могу добити праве информације за идентификацију семантичког садржаја и уочавање семантичког варирања и представљање лексеме у лексичком систему (Гортан Премк 2012: 555).

⁴ Проблему лексикографске дефиниције ауторка се враћала и у радовима Гортан Премк 1996; Гортан Премк 1999.

⁵ О дефиницији, односно семантичкој идентификацији у двојезичним речницима писано је у раду Гортан Премк 1983б.

⁶ О лексичкој синонимији и њеном представљању у дескриптивним речницима писано је у раду Гортан Премк 1992.

еквивалентом. У једнојезичним речницима она се даје ради економисања простором, ако постоји обрађени еквивалент и ако је одредничка лексема стилски маркирана. Постоји већи број критеријума за употребу синонима у описним речницима: да су речи из општег лексичког фонда, у примарном значењу без синтагматских и стилистичких ограничења. Међутим, то није обавезно у двојезичним речницима, с обзиром на то да је реч о конфронтирању двају језика: поред општих, употребљавају се и маркиране лексеме са одговарајућим квалификацијама, уз показивање лексичко-граматичких ограничења и специфичности.

3.2. Значајно место по домету међу радовима заузимају свакако радови о обради предлога. Важно је напоменути у овом случају да је проф. Д. Гортан Премк урадила, између осталог, предлоге *до* и *на* у Речнику САНУ. У два наврата, у раду Гортан Премк 1984а (односно на скупу о лексикографији и лексикологији 1983) и 2015, изнела је своје виђење представљања предлога у лексикографској обради, али и лексичком и граматичком систему. На основу обраде у речнику, могу се издвојити три модела у српској дескриптивној лексикографији: 1) предлог се обрађује заједно са речју уз коју стоји дефиницијом типа: *предлог заједно са самосталном речју одређује предмет (на I, Речник МС)*, којом се одређује однос у који ступа именичка реч с предлогом према другим члановима реченице и синтагме, односно предлог се одређује не као реч већ као (суб)морфема сложене морфеме којој је други члан падежни наставак; 2) предлог са самосталном речју одређује положај, место, што је заправо дефиниција којом се предлог одређује и као релациона реч и као детерминатив падежног односа именичке речи, дакле, опет као семантички празна јединица, која тек у вези са самосталном речју добија релационо значење (*за Ia, Речник САНУ*); 3) предлог се детерминише као синсемантичка релациона лексема којом се одређује, с једне стране, релација према именичком појму уз који стоји и, с друге стране, према појму управне речи дефиницијом типа: *предлог одређује место завршетка какве радње које се налази у близини појма уз чије име стоји, негде у односу на тај појам (до, Речник САНУ, на I, Речник САНУ)*. Посматрана грађа је показала да је већа неуједначеност код обраде старих, немотивисаних предлога (*до, за* и сл.) него код конверзива (*близу, чело*). Из анализе може се издвојити следећи закључак и препорука за лексикографску праксу, али и за граматичке описе: „Дефиниција предлога у дескриптивним речницима требало би да садржи и семантичку идентификацију, идентификацију индивидуалног лексичког значења⁷ и информацију о граматичкој позицији, о синтаксичком односу

⁷ Д. Гортан Премк наглашава, такође, да су предлози вишезначни, као и друге речи, али да фигуративна значења не могу имати.

према управном члану синтагме. Наш трећи модел дефинисања предлога управо садржи оба ова захтева, те га стога предлагемо као универзални модел идентификације предлога у дескриптивним речницима” (Гортан Премк 2015: 291).

3.2.1. Лексикографском представљању термина проф. Д. Гортан Премк пажњу је посветила у раду Гортан Премк 1991 (али је о терминима у лексичком систему писала и раније, в. Гортан Премк 1988; Гортан Премк 1997: 116–125). Наиме, препоручује се у овим разматрањима да оне лексеме, односно њихова значења која припадају и општем и специјалном, специфичном, стручном и научном лексичком фонду треба обележавати стављањем квалификатора (*и бот.*, *и зоол.*, *и анат.* и сл.), а она значења која функционишу само као део терминолошких система маркирати одговарајућим квалификатором.

3.2.2. Проблем фигуративности, односно употребе квалификатора *фиг.* често је био предмет разматрања у српској теоријској лексикографији (од Ирене Грицкат, преко Милице Радовић Тешић и др.), али лексикографска пракса и даље показује непревредно стање, те је своје виђење овога проблема Д. Гортан Премк изнела, осим у *Полисемији* (Гортан Премк 1997: 112–116), и у раду Гортан Премк 2011 (прештампано у Гортан Премк 2014в). Она закључује да квалификатор *фиг.* треба да стоји пред примерима фигуративне употребе основних значења, без обзира на то да ли иза следи кратка дефиниција (као код *главе* ’цваст’ – део биљке), мада дефиниције треба избегавати. Другачије би решење у овим случајевима, али некоришћено у нашој пракси, био квалификатор *слик.* – *сликовито* (међутим, он би се поклапао са *слик.* – *сликарски*). Квалификатор *фиг.* не треба стављати испред секундарних значења, тј. одузети му могућност да означаи фигуративна значења. Овде би прелазно решење било *пренесено*. Платисемичне и метонимијске секундарне реализације не могу бити фигуративне, док оне настале метафором могу, али ту је реч обично о експресивној маркираности и тада треба користити квалификатор *експр.* Секундарне семантичке реализације индуковане синегдохом нису експресивне, а поготову при преласку имена са ширег појма на ужи.

3.3. Са искуством потеклим из рада на дескриптивним речницима тезаурусног типа и речника средњег обима, проф. Д. Гортан Премк (1998) разматрала је шта би то требало да се нађе у једнотомном речнику српског језика, за којим је последње деценије прошлог века вапила српска научна и интелектуална јавност и када се овакав речник очекивао од Матице српске. Веома систематично у овом раду Д. Гортан Премк износи које су тешкоће исписивања тзв. леве стране и десне стране речничког чланка. Пажњу ћемо сада посветити њеном „виђењу” леве стране, док је о информацијама на

десној страни писано и раније⁸ (в. т. 3.1, 3.1.1, 3.1.2). Наиме, на левој страни се лексикограф сусреће најпре са питањем које су то одреднице које ће ући у речник ако имамо у виду чињеницу да је реч о стандардном језику који траје дужи период: да ли уносити све речи, тј. обухватити лексику целог периода развоја стандардног језика, да ли изостављати речи из почетних фаза стандардног језика и усмерити пажњу на актуелну лексику. Решење, према Д. Гортан Премк, јесте да се старија лексика „скромније, шкртије” обрађује, а новија детаљније и у семантичком и у прагматичком погледу. Исто тако, недоумица је на овој страни да ли узимати само лексику из књижевних дела или и из разговорног, колоквијалног, супстандардног језика. Њено решење је да се књижевним, научним и публицистичким делима прикључи разговорни језик, али без жаргона. Оно где Д. Гортан Премк предлаже одступање у односу на класичну лексикографију јесу вулгаризми, јер сматра да треба бележити у одређеној мери „опште вулгаризме”. Када су у питању асемантичне речи, попут антропонима и топонима, њен став је, такође, другачији од традиционалног – да се не уносе, а термине уносити само до обима који би одговарао општеобразовном нивоу. Као новину, Д. Гортан Премк је предложила да се у загради бележи и акценат у експресивном изражавању ако одступа од књижевног. Када је посреди организација речничког текста, односно његове леве стране, питање је да ли се одредити за азбучни редослед или груписање према деривационим гнездима. Сматра да је примаран азбучни редослед, а груписање по гнездима је пожељан, виши, следећи ступањ, коме треба тежити и који нам обезбеђује нове информације и начине сагледавања лексике.

3.3.1. Стално праћење теоријских лексиколошких достигнућа и тежња за њиховом практичном применом изнета је у раду из 1994. године, мада се ту констатује: „Лексикографска пракса увек је претходила лингвистичкој, посебно лексиколошкој теорији, с друге стране, мање је познато и признато да се теоријске синтезе, лексиколошке и др., понекад тешко и закаснило враћају у лексикографску праксу.” Овде се предлаже израда и образлаже значај и употребна вредност новог типа речника у коме би лексички систем био експлицитно презентиран методом компонентне анализе и компонентне синтезе. Из таквих дефиниција би се могао јасно видети развој полисемантичне структуре и деривата.

3.3.2. Посебну пажњу Д. Гортан Премк посветила је разматрању израде лингвистичких речника (2003б). Од *Обратног речника* М. Николића (2000) види могућност израде више нових: преко потребан акценатски речник, нормативни граматички речник итд. Из (тада предстојећег) речника

⁸ Десна страна обухвата показатеље граматичке категорије, податак о етимологији (посредник и/или изворник), квалификаторе употребне и стилске вредности, семантичку идентификацију и семантичку позицију и на крају примере употребе.

семантичко-деривационих гнезда може произаћи дескриптивни речник савременог српског књижевног језика чија ће лева страна бити дата по гнездима. Он се може допуњавати примерима из нових корпуса. Даље, могу се правити двојезични речници гнезда, који имају велику научну вредност; омогућавали би поређење и разумевање развоја полисемије и других семантичких процеса. Трећи речник који би произашао био би речник морфема.

3.3.3. Када је реч о типовима речника (специјалних), Д. Гортан Премк највише је пажње посветила и писала о речнику семантичко-деривационих гнезда, чију је израду конципирала и реализовала (в. т. 2.3, 2.3.1). Писала је са колегама из Новог Сада о његовој структури, концепцији, његовом значају, могућностима његове употребе за различита семантичка, дериватолошка и др. проучавања (Гортан Премк 2002а), као и о упоредном српско-македонском речнику (Гортан Премк 2002б; 2003а). Речник деривационих гнезда може послужити као основа за упоредно испитивање лексичких система словенских језика, што је образложено у раду Гортан Премк 2001.

3.4. Када је реч о развоју,⁹ стању и будућности српске лексикографије, у радовима проф. др Д. Гортан Премк, осим представљања значаја и вредности великих остварења, издвајају се задаци и недостаци српске лексикографије, а често се предочавају и предлози за њихово испуњавање или решавање.

3.4.1. Представљајући 2000. године стање у српској лексикографији, као задатке поставља: 1) израду филолошких речника и 2) израду различитих лингвистичких речника. Од филолошких треба приступити изради леве стране различитих типова речника којима је први језик српски. То је задатак лексикографа који раде описне речнике. Овако урађена номенклатура убрзала би рад двојезичних речника и стално би се могла ажурирати; наставити рад на школским и отпочети рад на студентским речницима, потом на речнику страних речи или појединих страних језика (од њих је изашао, нпр., *Речник страних речи* Клајна и Шипке и др.). Лингвистички речници које би требало урадити јесу: тада започети речник деривационих гнезда, речник морфема итд. Предлаже да се оформи и обучи тим у МС по принципима модерне лексикографије и компјутерске обраде грађе.

3.4.2. Када је дигитализација српске лексикографије посредни, веома су значајни њени предлози изнети поводом обележавања шездесет година Института за српски језик САНУ. Наиме, проф. Д. Гортан Премк предлаже и образлаже три опције: 1) речници треба да буду на интернет порталу Српска лексикографија; да буду на ВАП порталу, што омогућава приступ корисницима мобилне телефоније; омогућити тражење и добијање инфор-

⁹ О развоју српске лексикографије у 19. веку в. Гортан Премк 1984б.

мација СМС порукама (финансирање – да се СМС наплаћује или да се од Европе траже донације / или да држава сноси трошкове); 2) завршетак Речника САНУ на следећа три начина: први, наставити овако, што је споро, али са упутствима за селекцију грађе; друго, што су М. Пешикан, Д. Гортан Премк и неки млађи сарадници предлагали, да се постојећи томови ставе у електронску форму, као и остатак грађе, с тим што би се грађа лематизовала и заглавља била граматички обрађена, и ставити на ЦД; треће, компромисно, тако што би се постојећих тада 17–18 томова ставило у електронску форму и на основу њих, као корпуса, наставио рад до краја; 3) дефинисати корпус српског књижевног језика. Наиме, после скоро десет година, на путу смо да реализујемо њене предлоге, нарочито други, за завршетак Речника САНУ и, на срећу, још повољније од очекиваног. Поред дигитализованих томова, имаћемо и дигитализовану грађу, која ће се обрађивати по досадашњим принципима. Надамо се – неће се одступити од концепције и квалитета, а рад ће се убрзати и осавременити. Из постојеће базе биће могућности за реализацију нових лексикографских остварења и ажурирање и осавремењивање постојећих томова. По овоме се види колико испред нас корача искусни и обавештени лексикограф.

3.4.3. Као највећи проблем српске лексикографије, и десет година после претходног рада, у раду Гортан Премк 2016, издваја се непостојање дефинисаног корпуса српског стандардног језика. Наиме, наши дескриптивни речници покривају период од Вука до половине прошлога века, а дескриптивни речници који треба да покрију период од тог времена до данас немају дефинисан и оформљен корпус савременог стандардног језика. Проф. Гортан Премк оцењује да је сада српска дескриптивна лексикографија нешто застала, а узрок види у броју лексикографа (и за РСАНУ немогућност дигитализације, за шта се надамо да је иза нас). Дакле, задаци су: први, вертикално и хоризонтално одређивање стандардног српског језика, други, стварање корпуса тога језика и трећи се тиче наредних задатака српске лексикографије, а то је најпре израда стандардног дескриптивног речника, средњег обима од око 120.000 лексема.

4. Велики број приказа и написа о речницима сведочи о томе да је Д. Гортан Премк непрекидно пратила лексикографску продукцију – домаћу и страну, једнојезичну и двојезичну. Осим о појединим томовима Речника САНУ и Речнику МС, писала је о *Речнику нових речи* Јована Ћирилова, *Речнику жаргона*, специјалним терминолошким речницима, *Обратном речнику* Мирослава Николића, *Асоцијативном речнику*, *Речнику творбених форманата* Данка Шипке, речницима Ђорђа Оташевића, турско-српском речнику Марије Ћинђић и др. У свим овим написима истицала је значај ових лексикографских остварења, уочавала њихове добре методолошке стране и даље о њима размишљала, дајући и сугестије.

5. Допринос проф. Д. Гортан Премк видљив је и на пољу организовања научног живота. Била је у уредништву зборника са првог међународног скупа о лексикологији и лексикографији, који се одржао у Београду и Новом Саду 1980. године (зборник 1982). Потом су, до распада Југославије, уследила још три скупа: у Београду 1983. године (зборник 1984), у Сарајеву 1986. године и у Загребу, пред рат, али без реферата српских лингвиста. Скоро деценију након тога, проф. Д. Гортан Премк је настојала да обнови овај вид научне активности и 1999. године организовала овакав скуп. Он је због бомбардовања сачекао 2001. годину, а зборник *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе* изашао је 2002. године.¹⁰ Такође, проф. Д. Гортан Премк увек је рада да учествује на трибинама Речника САНУ и тако доприноси обучавању и усавршавању лексикографског кадра.

6. Лексикографски рад проф. Даринке Гортан Премк може се пратити на два нивоа – у колективној изради српских, пре свега, дескриптивних речника, али и других типова специјалних речника, и у теоријској лексикографији. На оба поља урадила је много – и као лексикограф и као теоретичар лексикографије. Она је познавалац историје практичне и теоријске лексикографије, српске металексикографије – она је и њен стваралац, могло би се рећи и усавршавалац и пратилац, јер све што је радила, радила је с циљем да проникне у тајну устројства лексичког система и тајну његовог представљања у речницима. И тај спој налазимо у монографији *Полисемија и организација лексичког система у српском језику* (1997).

ЛИТЕРАТУРА

Гортан Премк 1977: Д. Гортан Премк, Уз Речник српскохрватског књижевног језика: неколико података и неколико речи, *Наш језик*, XXIII/1–2, 3–5.

Гортан Премк 1980: Д. Гортан Премк, О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику, *Наш језик*, XXIV/3, 107–114.

---

¹⁰ Према њеним речима на отварању: „Циљ је овога скупа, с једне стране, осавремењивање српске лексиколошке теорије и лексикографске праксе и, с друге стране, у научној размени мишљења провера онога што смо досад учинили и онога што желимо да учинимо” (у зборнику под Гортан Премк 2002а: 7), а његови закључци су: „1. Овакве би међународне скупове требало одржавати сваке четири године, евентуално сваке три. 2. Између оваких скупова требало би одржавати мање скупове, претежно националне, о појединим конкретним проблемима. 3. Наставити рад на Семантичко-деривационом речнику. 4. Постављена питања на овоме скупу треба теоријски и праткитично решавати. А то значи да треба радити и између скупова” (Гортан Премк 2002а: 380).

- Гортан Премк 1981:** Д. Гортан Премк, О неким проблемима синтаксичке норме у Речнику САНУ, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 10/1, 91–95.
- Гортан Премк 1982:** Д. Гортан Премк, О семантичком садржају лексикографске дефиниције, у: Д. Ћупић (ур.), *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови Сад, 49–51.
- Гортан Премк 1983а:** Д. Гортан Премк, Синонимски низ у лексикографској дефиницији, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 12/1, 45–50.
- Гортан Премк 1983б:** D. Gortan Premk, O semantičkoj identifikaciji u dvojezičnom rečniku, *Prevodilac*, 2/1, 15–18.
- Гортан Премк 1984а:** Д. Гортан Премк, Обрада предлога у великим описним речницима, у: Ј. Јерковић (ур.), *Лексикографија и лексикологија*, Београд: САНУ, Филолошки факултет – Нови Сад: Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, Матица српска, 35–39.
- Гортан Премк 1984б:** Д. Гортан Премк, Српскохрватска лексикографија XIX века: преглед лексикографских концепција, *Наш језик*, XXVI/2–3, 139–146.
- Гортан Премк 1988:** Д. Гортан Премк, О месту термина у лексичком фонду, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 18/1, 15–21.
- Гортан Премк 1991:** Д. Гортан Премк, О терминолошким јединицама и њиховој обради у Речнику САНУ, *Наш језик*, XXIX/1–2, 49–54.
- Гортан Премк 1992:** Д. Гортан Премк, Лексичка синонимија у дескриптивним речницима и у језику уопште, у: *Конфронтациона проучавања српског и других словенских језика*, зборник теза и резимеа Саопштења са научног колоквијума одржаног 8. маја 1992, Београд: Филолошки факултет, Катедра за славистику, Центар за научно-истраживачки рад Филолошког факултета, 5–6.
- Гортан Премк 1994:** Д. Гортан Премк, О новоме типу дескриптивног речника, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXVII/1–2, 203–208.
- Гортан Премк 1996:** Д. Гортан Премк, О лексикографској дефиницији и систему лексикографских дефиниција у једнојезичком речнику, *Прилози*, 21/2, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 105–123.
- Гортан Премк 1997:** Д. Гортан Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Библиотека Јужнословенског филолога, н. с., књ. 14, Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Гортан Премк 1998:** Д. Гортан Премк, О универзуму једнотомног дескриптивног речника стандардног језика – лексикографске недоумице, *Македонски језик*, XLV–XLVII, 107–114.
- Гортан Премк 1999:** Д. Гортан Премк, За лексикографската дефиниција и системот на лексикографските дефиниции во еднојазичниот речник, у: *XXV Научна дискусија на XXXI Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје, 23–26.
- Гортан Премк 2000:** Д. Гортан Премк, О наредним задацима српске лексикографије стандардног језика, *Јужнословенски филолог*, LVI/1–2, 289–294.
- Гортан Премк 2001:** Д. Гортан Премк, Речник деривационих гнезда као основа за упоредно испитување лексичких система словенских језика, у: *XXVII научна конференција на XXXIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид 2000) 1, Лингвистика*, 19–24.
- Гортан Премк 2002а:** Д. Гортан Премк, Семантичко-деривациони речник српскога језика, у: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, Београд: Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 103–110.
- Гортан Премк 2002б:** Д. Гортан Премк, М. Миркуловска, Семантичко-деривациони двојезични речници: семантичко-деривациони српско-македонски речник, у: *XXVIII научна конференција на XXXIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид 13–14. август 2001)*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 121–131.
- Гортан Премк 2003а:** Д. Гортан Премк, В. Васић, Предлог заснивања заједничког пројекта: Српско-македонски семантичко-деривациони речник, у: *Предавања на XXXV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 5–23. август 2002. г.)*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 2003.
- Гортан Премк 2003б:** Д. Гортан Премк, Лингвистички речници српскога језика (наредни задаци), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 31/1, 111–117.
- Гортан Премк 2007:** Д. Гортан Премк, Српска лексикографија данас. Три предлога, у: С. Танасић (ур.), *Шездесет година Института за српски језик САНУ*, књ. 1, Београд: Институт за српски језик САНУ, 243–247.
- Гортан Премк 2011:** Д. Гортан Премк, О квалификатору фигуративно у српским (српскохрватским) дескриптивним речницима, у: В. Ружић,

- С. Павловић (ур.), *Зборник у част Гордане Вуковић, Лексикологија, ономастика, синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет, 27–37.
- Гортан Премк 2012:** Д. Гортан Премк, Наредни задаци српске дериватологије из угла једног лексикографа, у: Р. Драгићевић (ур.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд: Филолошки факултет, 555–559.
- Гортан Премк 2014а:** Д. Гортан Премк, О лексикографској дефиницији и систему лексикографских дефиниција у једнојезичном речнику, у: М. Алановић, Ј. Дражић, Г. Штасни, Г. Штрбац (ур.), *Зборник у част Вери Васић, Лексика, граматика, дискурс*, Нови Сад: Филозофски факултет, 31–39.
- Гортан Премк 2014б:** Д. Гортан Премк, Дефинисање у српској лексикографији, у: Р. Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 131–139.
- Гортан Премк 2014в:** Д. Гортан Премк, Фигуративна значења у српској лексикографији, у: Р. Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 155–165.
- Гортан Премк 2015:** Д. Гортан Премк, Још о обради предлога у дескриптивним речницима савременог српског језика, у: Људ. Поповић, М. Нوماћи, Д. Војводић (ред.), *У простору лингвистичке славистике: зборник научних радова поводом 65 година живота академика Предрага Пипера*, Београд: Филолошки факултет, 287–292.
- Гортан Премк 2016:** Д. Гортан Премк, Неколико речи о савременој српској дескриптивној лексикографији, у: Ј. Дражић, И. Бјелаковић, Д. Средојевић (ур.), *Зборник у част Љиљани Суботић, Теме језикословне у србистици кроз дијахронију и синхронију*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 431–437.
- Клајн, Шипка 2006:** И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Речник одомаћених речи и израза Иве Андрића*, Свеске Задужбине Иве Андрића, XV/12, Београд, 1996, 9–51.
- Речник МС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књ. V–VI, Нови Сад: Матица српска, 1976.
- Речник МС 2007:** *Речник српскога језика*, ур. М. Николић, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Речник Његошева језика*, књ. 1–2, Београд: САНУ, ЦАНУ, Вук Караџић, Народна књига, Обод, Просвета, СКЗ, 1983.
- Речник САНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: САНУ, Институт за српскохрватски језик, 1959–.

- СДР 1:** *Семантичко-деривациони речник*, Свеска 1: Човек – делови тела, ред. Д. Гортан Премк, В. Васић, Љ. Недељков, Лингвистичке свеске, 3, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2003.
- СДР 2:** *Семантичко-деривациони речник*, Свеска 2: човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство, ред. Д. Гортан Премк, В. Васић и Р. Драгићевић, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2006.
- Ристић 2007:** С. Ристић, Прва лексикографска школа у Институту за српски језик САНУ, у: С. Танасић (ур.), *Шездесет година Института за српски језик САНУ*, књ. 1, Београд: Институт за српски језик САНУ, 130–149.

Marina Spasojević

THE CONTRIBUTION OF PROFESSOR DARINKA GORTAN PREMKE
TO SERBIAN LEXICOGRAPHY

Summary

The paper presents the results of Prof. Dr. Darinka Gortan Premk's work related to compiling dictionaries of the Serbian language – primarily descriptive dictionaries (Dictionary of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Dictionary of Matica Srpska, single-volume dictionary of Matica Srpska), but also specialized dictionaries (dictionary of semantic derivations, dictionary of the language of individual writers, etc.). On the other hand, it discusses issues related to the problems of practical lexicography, which Prof. Premk sought to resolve in her numerous studies, contributing both to the improvement of lexicographic practice (the structure of dictionary entries and information they offer, types of lexicographic definitions and the use of synonyms in these definitions; problems related to the lexicographic treatment of prepositions, the treatment of figural meanings, lexicographic treatment of terms, etc.). Through the discussion of these problems and the study of topics related to the history, state-of-the-art and perspectives of Serbian lexicography, as well as critical reviews of various lexicographic works, she left a significant imprint on the development of Serbian theoretical lexicography and lexicology. Accordingly, the lexicographic work of Prof. Darinka Gortan Premk may be traced along two lines: the collective work dedicated to compiling Serbian descriptive and special dictionaries and theoretical lexicography.

Keywords: Darinka Gortan Premk, lexicography, dictionaries, Dictionary of the Serbian Academy of Sciences and Arts.

Учешће проф. др Даринке Гортан Премк
у изради Речника САНУ

Речник САНУ	фаза израде	технички послови и штампарска коректура	основна обрада	редакција	суредакција	рецензија	укупно стуба- ца
том и година							
2, 1962.		+					
3, 1965.		+	+				
4, 1966.			+				
5, 1968.			+	заврискати – загладнелост 48; закачити – заклепати 27,5 = 75,5			75,5
6, 1969.			+	занимив – заовица 32,5; запах – записница 42; заповјед – заравањ 96; зародити – засењеност 53; збрисавање – звавољити 18 = 241,5			241,5
7, 1971.				злоглав – злоследичан 35; известиочев – извлачити 45; излазић – излупати 43; изрезивање – изумило 50; изумиље – икона ¹ 27; интац – интонирање 32 = 232			232
8, 1973.				интонирати – ирша 52; истрагати – истурити 53; истуркати – исцветати 26; јагњило – јадуљица 41; јатмице – јачина 16; Јеврејка – јединик 28; јет – Јовета 29,5 = 245,5			245,5

9, 1975.			кам – каменисати 22; карлица – кастролчина 57; касу – кафтор 74; клапрати – клацнути 30; коврљан – коздолац 43 = 226	кестити се – килореца 63; кисело – кицоштво 47; клач ¹ – клепашица 24; Клобук – кљочка 45; козевина – кокарда 39,5; кокање – колаузин 50,5 = 269		495
10, 1978.			корисан – коровача 37; коровина – коса 32,5; косабаша – космак 14; кратковремен – крвников 46; кривка – крикњава 58; крчмарица – кувати 49,5 = 237	колунел – команац 25; команда – комерцијски 32,5; Комесар – Комуловић 69,5; комун – коница 76,5; Корен – корион 31; космат – котарно 40; котарски – кочијаштво 61; кочије – коштуњавац 49; коштуњавац – крај 49,5; краљити се – кратковратаст 48; креативност – кремљ 26,5; кремницер – кретуш 37,5; крећ – кривичност 54; крила – кришпетље 63; кришпин – крнтијетина 54,5; крнути – крошни 54; крошња – крсташић 38; круба – кружић 15; кружје – крустуменка 36; крут – крушац 13; крушва – Крчмарић 24,5; куваћи – куџија 50; кук – кукурек 43; кукурека – кукутица 8 = 999		1.236

11, 1981.			<p>купушњача – курјачан 32; куцати – кшефтовати 38; л – лад 35; Лада – Лазорчанин 37; ли – лијун 60 = 202</p>	<p>кукутка – кумирство 48,5; кумис – купина 43,5; купинара – купушњак 28,5; кућа – куцатања 35,5; лазукић – лак-полако 37; лап – ласцивност 47; лат – лапчица 40; ле – леден 65; леденаст – лекарење 33; лекарија – леотиња 46; леп – лепутирац 49; лепух – летњосечина 42; лето – лешчрба 32; липолист – листарица 43,5; листарка – лицемјер 35; лицен – лишчић 35; ло – лозовача 49; Лозовина – Ломпар 52; лон – лошчура 44; луб – лужаћи 33; лужењак – лупарски 43; љ – љубај 30; љутић – љушчица 15; м – магуша 48 = 974,5</p>		1.176,5
12, 1984.			<p>маки – малешност 39; Милосавић – мимични 41 = 80</p>	<p>малокаван – малуља 25; малуљица – Мамцић 35; Мањак – мархата 64; мастија – матафјун 16; Маук – махова 21; мезгати – мелекшаст 46,5; мердевинице – мерцанац 39; мерцан-грожђе – месњача 33; месо – метач 44; метва – мехов 64; миловезак – Милосавац 15; миран – мирџика 43; мистик – михана 30; михача – мјузикхолски 44 = 519,5</p>		599,5

13, 1988.		+ [н – на- 12]	молика – Моравчић 68,5; Муња – мусјаин 38; муш ¹ – Мхољац 30; н – на- 12 = 148,5	мочварница – мрвке 70; мртавац – мршчица 57; музност – мукао 15; мусјак – мутљање 50; навејати – наводацисати 61; надтрајати – назадњак 40; назадњачки – наизредице 67; наизуст – највећма 33,5; највећност – најмовнина 27; најмодавац – накицошити 59 = 479,5		628
14, 1989.				нањихати се – напасник 62; настамба – насушти 55; нат – натмурити 65; натмушити (се) – натурање 71,5; натурати ¹ – наћева 28; начкаљати – нашчињати се 50; недосадан – недотроу 20,5 = 352		352
15, 1996.				Новаци – новожиловски = 29		29
16, 2001.				нормалан – нотесић 59; нотешче – нука 67; обожавати – образ 62,5; обрвача – обрстлајтнаница 54 = 242,5		242,5
17, 2006.				одело – одјел- 75; одјене – одљокнути 53; одскочница – одузетост 48; ођа – оздоњи 79 = 255		255
18, 2010.				останац – осудан 66; откоракнути – отолошки 91 = 157	ормар – оцарити = 1.160	1.317

19, 2014.				ошипка – ошчуро 80; пастила – патљикаш 67,5; патљица – паушалски 65; паф – пашчурина 57,5; Пеак – пекарија 74 = 344	оцат – пе- тогласник = 1.600	1.944
укупно стубаца			1.688	4.621	2.760	9.069